

dásai még nem eléggé kimunkáltak. Az alapsituáció motiválására szánt hirtelen „snittek” olykor illogukisan csavarnak a főszálra. A szerkesztés bizonytalankodó, viszont mégiscsak ezek a kapkodó „vágások” segítik ki az író a feladat viszonylag sikeres megoldásában: jellemeit a múlt idő sodrába állít-

ja, a jelen és a múlt viszonylatában is érzékelteti sorsuk dimenzióit. Jávor Ottó újabb, folyóiratbeli kisregénye (*Talajvíz* Kortárs 1965.) igazolja, hogy ez az elemző természetű írói „térletés” prózájának állandó pozitív sajátja. Ennek kelte a továbbfejlődés során még nagyobb *tömörítő* lényegretöréssel kiegészülni. (*Magvető Könyvkiadó 1965.*)

BORBÉLY SÁNDOR

BERTHA BULCSÚ: FÜSTKUTYÁK

Már Bertha Bulcsú első novellái jelezték: az író tudatosan törekszik önálló mondanivalója és stílusa kialakítására. Vannak mesterei, elsősorban a szürrealizmus áramlatából, azonban a tanulás nem jelenti a másolást, legalábbis a legtöbb esetben nem. Szorongásai, erős vonzódása az elvont, a logikailag kevésbé megfogható iránt, a sejtések és jelképek gyakori szerepeltetése erősen befolyásolták írásai légkörét.

Bertha Bulcsú e módszerekkel szándéka szerint mai problémákra kereste és keresi a feleletet, újabb kötet pedig — mely két novelláskönyv után első Bertha-regény — konkrét, szinte mindennapi kérdéseket elemez.

„A lendületes, sokszínű életet szeretem, azokat az embereket, akik valamilyen formában a teljességre törekednek, a cselekvő hősöket, akik tengerre szállás előtt nem kötnek életbiztosítást... Izgatottan figyelem a nagy feszültségek utáni harmonikus kiegyenlítődéseket, az élet furcsa, bizonytalan ideig tartó szélcsendjeit. Most több, egymással összefüggő sorsforduló ábrázolására vállalkoztam, így a színek helyére vonalak kerültek, a hangulatok, festegető jelzőket pedig a történet szorította háttérbe.” — jellemzi a *Füstkutyák*-at, de egyben önmagát is az író. Folytatás tehát a kisregény, és újat is hoz. Krizek János történetét meséli el az író, a megfeszített munkában és személyes életének csapásai alatt keményre és kiégetté vált ember visszatalálását az életbe, küzdelmét önmagában és a faluban, a sunyiság, az emberi aljasság és nyomorodottság ellen. A mai falu problémáinak gyökerét keresi tehát, s egyetlen történetben kísérli meg a kérdések megválaszolását. Az elmúlt húsz-huszonöt év magyar történelme sűrűsödik egybe a kisregényben, az író korábban ismert felfogása alapján legnagyobb súlyt a világháború nyomorító, emberi sorsokat, életeteket felkavaró élménye kapja. Ezért a „napi aktualitás” egy kissé általánosabb problémává szélesedik: egy generáció életfelfogása, erkölce és magatartása kerül az író bíráló tekintetének sugarába. A múlt szí-

vósan élő öröksége az, amely az új szocialista társadalom kibontakozását megnehezíti, szinte lehetetlenné teszi — foglalja össze a regény a korábban felvilágotított képek, a belső epizód értelmét.

A szép írói szándék, a korszerű mondanivaló iránti igény azonban csak egyik pillére a *Füstkutyáknak*. A másik, a művészi megformálás, több vonatkozásban vitatható. Krizek János útját és küzdelmét meséli el az író, amely út párhuzamos a falu „megtisztulásával”, attól elválaszthatatlan, tehát az író általánosító szándéka nyilvánvaló. A kisregényben azonban éppen ez az általánosítás válik kétségesse. A kiválasztott történet annyira egyedi, olyan mértékben extrém, hogy végül is kétségesse teszi az olvasókat az általános formájú ítéletsor kialakítását. Nem a kibontott emberi tulajdonságok, gyengeségek, extrémek, hanem megnyilvánulási formájuk. A színes történet egy-egy fordulónál az egzotikum színvonalára süllyed. Ugyanez áll a főhős alakjára is, akit pedig az író nyilván jelképes is szánt. Az elkeseredő, nekilendülő, egyszerre kemény és tétova emberből hiányzik a munkájába vetett értelmes hit, az akarás és győzni vágyás lendítő ereje és feszültsége. Elésett ember, akit ráadásul víziók is győzörnek. Az előtte megjelenő, neki üzenő fantomok, a füstkutyák valamiképpen a falu rejtett titkára utalnak, s szinte ennek nyomán bukkann rá a lényegre: valaki vagy valakik fosztogatják a közös vagyont, valamilyen rejtett cinkosság és elnézés lehetőségével élve.

De ugyanilyen különös alakok a körülötte élő emberek is. Már korábban is feltűnő volt az író vonzódása az elesett, torz figurákhoz. Új kötetében azonban ez odáig „fejlődik”, hogy szinte alig van egészséges, értelmes ember ebben a világban. S aki ilyen, az általában igen halvány, passzív figura, aki inkább *van*, mint *él* (*Preiszer*, a kommunista kovács, Fésűs Marika). Ennyi nyomott, esendő ember élne körülöttünk, ennyi aljasság és torzult élet tenyészne világunkban? A művészi megformálás másik zavaró jellegzetessége az elbeszélő technika lényegéből fakad. Bertha Bulcsú a „regény

„a regényben” technikával bonyolítja kisregénye cselekményét, s ráadásul ez a „belső regény” közvetlen kulcsa az egész alkotásnak. Mindez nem lenne baj; ha nem válna a regény szinte rejtvényé, amelyet az olvasó a történések vézeig inkább csak sejt, de nem ért. A végső pillanatokra tartogatott magyarázat és a kissé elstietett befejezés rontja a *Füstkuttyák* művészi értékét.

A *Lányok napfényben* s a *Harlekin és szerelme* után a *Füstkuttyák*, mint re-

gény, nem éri el Bertha legjobb noveláinak színvonalát, még nem mutat tehát túl az egyébként biztos pályakezdet nehézségein.

Az irodalmi hatások, a különböző „divatok” csábításai alól még csak részben szabadult fel kitűnő elbeszélőnk, pontos kérdésfelvetései és tiszta szándékkal megfogalmazott választai azonban figyelmet érdemelnek. (*Szépirodalmi Könyvkiadó*, 1965.)

KISS AURÉL

KÖNYVESPOLC

NAGY CZIROK LÁSZLÓ: BETYÁRÉLET A KISKUNSAĞON

Az idős mester rövid idő alatt már harmadik könyvét bocsátja közre egész életének kutatási anyagából. Nagy Czirok László Kiskunhalason élte le életét, nagypapja Gózon István volt pandúr, csárdatulajdonos és népköltő közelségében ifjúsága óta gyűjti tudatosan a Kiskunságra vonatkozó tárgyi és szóbeli anyagot. Ortutay Gyula írta az előző Nagy Czirok-könyv előszavában: „Amíg Kiss Lajos élete javát szeretett városától, Hódmezővásárhelytől, távol töltötte, addig Nagy Czirok László szinte elválaszthatatlan szűkebb pátriájától. Amíg Kiss Lajos nagy műveiben ott munkál a hazavágyás szenvedélye, az elhagyott szülőföld igéző s mindegyre megidézett varázsa, addig Nagy Czirok László munkáiból az otthonosság, a szülőfölddel, a kiskunneppel való teljes azonosulás ereje árad.

Nagy Czirok László, akinek szorgalmas és tudós gyűjtőmunkájáról a Néprajzi Múzeumban is hatalmas anyag tanúskodik, új könyvében olyan adatközlőit szólatatja meg a kiskunsági betyárvilág emlékeiről, akik közvetlenül tanúskodhattak Bogár Imre, Csapó Gazsi, Ólvedi Szabó Pista és más híres, jeles, címeres betyárok viselt dolgairól.

A Kiskunságnak és Halas város környéke népének, e nép életmódjának és gondolkodásának sajátos történelmi jellemzője, hogy 1745-ben Mária Teréziától a jász és kiskunok kiváltságlevelét kaptak, így e vidéken nem alakult ki nagybirtok, a kutató tehát a feudalizmus sajátos fejlődésének lehet megfigyelője. A Halas—Kecskémét—Szeged háromszögében és környékén élő nép jórészt rideg állattartással foglalkozott a múlt század utolsó évtizedéig. A már a török hódoltság után kialakult tanyarendszer csak még jobban elősegítette az e tájon élő kunsági ember izoláltságát, a pusztázó emberek sajátos életmódjának kialakulását. S ilyen körülmények között adhatott otthon a vidék a betyárrá vált

szökött katonának, lehetőséget a „betyárkodók”, a marhapasszus-hamisító „zöldmezőjegyzők” tevékenységének.

Nagy Czirok nem kis érdeme, hogy a még élő szem- és fültanúk, egykori pandúrok elbeszélései alapján jegyezte le a betyárvilágra vonatkozó történeteket, eseményeket. De amellet, hogy néprajzi hitelességű feljegyzéseket kapunk a kiskunsági táj embereiről, pusztázó pásztoraikról, a szerző korábbi könyveihez hasonlóan itt is találunk kötete végén egy gondosan összeállított szótárt. Ebben egyrészt magyarázatot kapunk a könyvben szereplő kifejezésekre, másrészt megkapjuk a pusztai tolvajnyelvnek gyűjteményét is. A történetek elmondásában Nagy Czirok az anekdota sajátos eszközeivel él, az elbeszélők szavaiból, zárbeszédeiből, így a Duna—Tisza közti ö-zés tévedhetetlen kézikönyve is kikeredik; nyersanyagul szolgálhat nyelvésznek és íróknak egyaránt. (*Magvető Könyvkiadó*, 1965.)

BÁNYAI MIKLÓS

BÉKÉSI GYULA: HAZATALÁLNI

Békési Gyula kötetében egy negyvenéves költő verseit kaptuk kézbe, először. Könyve többek között két fontos problémát vet fel: honnan eredeztethető nagy biztonosságú formakezelése; ez a magas formakultúra miért nem jár együtt eszmei-tartalmi emelkedettséggel, progresszivitással.

A versek tanúsága szerint költőjük mintha elszakadt volna a környező világtól, társadalmi problémát szinte egyáltalán nem találunk, egyéni gondok, gondolatok vetődnek csupán. Magyarázatot a *Hazatalálni* c. ciklusban jelentkező Békési Gyulánál kereshetünk. Negyven felé — súlyos betegséggel a háta mögött — egy kicsit melankolikus betetörődés jellemzi a költőt. De a felszín alatt valami állandóan dolgozik, forr, nincs egy percnyi kibékülés sem — ennek megfelelője a sok nyugodt hanó, lassú ütemű versben az ezekkel ellenke-